

Muuttuva ymmärrys kielenoppimisesta ja -opetuksesta

Oppilaiden, vanhempien
ja tulevien kieltenopettajien näkökulmia

HILKKA KOIVISTOINEN

Väitöksenalkajaisesityelmä Oulun yliopistossa 3. joulukuuta 2016

Mietitäänpä tuoreessa kangasmetsässä kasvavaa mäntyä (ks. kuvaa 1 seur. sivulla). Mänty sopeutuu eliön tavoin kasvuympäristöönsä reagoiden suorasti tai epäsuorasti ympäristön ja kasvuolosuhteiden muutokseen. Mänty saa kasvuun ja muutokseen tarvittavat ravinteet juurien sekä niiden kanssa symbioottisissa suhteissa elävien sienirihmastojen kautta. Mänty kasvuympäristöineen havainnollistaa metaforisesti sekä tutkimuksen ekologista näkökulmaa vieraan kielen oppimiseen (van Lier 2004) että väitöstutkimuksen tutkimusstrategiaa, neksusanalyysiä (Scollon & Scollon 2004). Tutkimuksen viitekehyksessä esitelty sosio-ekologinen ymmärrys oppimisprosessin luonteesta lähestyy ympäristön tarjoumia (van Lier 2004; Kramsch toim. 2002) vieraan kielen oppimiselle samaan tapaan. Väitöstutkimuksessa tarkastellaan eri toimijoiden muuttuvia käsityksiä kielen oppimisesta. Nämä käsitykset kietoutuvat juurakon tavoin toisiinsa ja – kuten tutkimukseni osoittaa – ovat lopulta rihmastomaisissa suhteissa toisiinsa.

Palauttakaamme mieliin kuva männystä ja metsästä. Kuva on valittu monien otosten joukosta, ja se on tilanteinen, sidoksissa katseluhetkeen ja -paikkaan. Kuvan rajaus on kuvan ottajan, ja tutkimuksen rajaus tutkijan. Männyn juurakko näyttäytyy puuta tarkastelevalle eri tavoin sen mukaan, mikä on katselukulma ja kuka juurakkoa tarkastelee. Tutkimuksessa sovellettua menetelmää voidaan yksinkertaistetusti havainnollistaa seuraavasti: kuvitellaan, että mäntyä tarkastelee ja siitä keskustelelee samanaikaisesti usea henkilö. He tuottavat henkilöhistoriastaan, orientaatiostaan ja keskinäisestä keskustelusuhteestaan käsin uutta ymmärrystä näkemästään männystä sekä sen aikaan ja paikkaan kytköksissä olevasta ekologiasta ja siinä havaittavasta muutoksesta. Katselijoiden keskustelussa kaikki esiin tuleva on monitahoisesti yhteydessä toisiinsa, samoin

maakerroksen päällä havaittavissa olevat juuret ovat kosketuksessa maakerroksen alla olevaan juurten ja rihmastojen symbioosiin.

Kuva 1.

Se, millaiseksi katselijoiden keskustelu tietyssä tilanteessa muodostuu ja millaisia merkityksiä männyssä havaittaville muutokselle annetaan, perustuu havaintoihin, jotka tehdään osin maakerroksen päällisen juurakon ja osin maanalaisen, näkymättömän osan perusteella. Näin mänty-metaforan kautta nähtynä voimme ymmärtää, kuinka tämä väitöstutkimus tuottaa tutkimuskeskusteluissa esiin tulleiden, erilaisten käsitysten, käytänteiden ja uskomusten juurakon kautta ymmärrystä kielen oppimis- ja opetusprosessin ekologiasta ja muutoksesta. Kun tarkastellaan monimutkaisia kielen oppimisen ja opetuksen ilmiöitä, ei väitöstutkimuksessa lähtökohtaisesti ole relevanttia pyrkiä lineaariseen, yksiselitteiseen tietoon ja totuuteen. Tutkimukseni kuvaa, kuinka erilaisia näkökulmia lapsen vieraan kielen oppimiseen kytkeytyy, ja tarjoaa siten lähtökohdan kielikasvatuksen ja kielenopettajien koulutuksen kehittämiseen.

Väitöstyön aihe on ajankohtainen, sillä ei vain kielten opetusta vaan ylipäätään koulupedagogiikkaa on kritisoitu siitä, että oppilaat toimivat liikaa yksin, opetus on opettaja- ja oppikirjakeskeistä ja yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa vähäistä. Yhteiskunnallinen tilanne, teknologinen kehitys, teknologian kattavuus ja teknologiavälitteinen lasten ja aikuisten arki vaikuttavat myös siihen, miten vieraan

kielen oppimisen nähdään tapahtuvan. Mitä on vieraan kielen oppiminen ja opetus, ja erityisesti englannin kielen oppiminen nykyään? Mitä uutta voisin opettajana oppia? Miten voisin tarkastella tutkimuksen avulla uudella tavalla opettajan ja opettajan-kouluttajan työssäni havaitsemaani? Tutkijat ovat kiinnostuneita koulussa ja vapaa-ajalla eri oppimistilanteissa ja -ympäristöissä tapahtuvasta vieraiden kielten oppimisesta tilanteissa, joissa tavoitteena on jokin muu kuin tietoinen kielen opiskeleminen. Teoriankehittämissä ollaan kiinnostuneita siirtymästä rajapinnalta toiselle, koulusta vapaa-ajalle ja vapaa-ajalta kouluun. Oppimisen ytimessä olevien oppilaiden, huoltajien, opettajana toimivien, opettajaksi opiskelevien ja heidän koulutukseensa sidoksissa olevien muiden toimijoiden näkemystä tarvitaan moniäänisyyden esiintuomiseksi. Miten voisi saada oppimisen ja opetuksen muutoksen moniäänisyyden tarkasteluun mukaan? Ovatko koulun ja vapaa-ajan oppimisympäristöt osa samaa maisemaa vain eri suunnista tarkasteltuna?

Viimeaikainen tutkimus on tuonut esille niin kutsuttujen diginatiivien media-taitojen ja monilukutaidon merkityksen vieraiden kielten oppimiselle. Siirtyessään kouluympäristöön ja luokahuoneeseen diginatiivi oppilas omaksuu kielenoppijan roolin, jossa hän vastaanottaa opettajan määrittelemän ja rajaaman kokonaisuuden, ja oppii sen, minkä oppii. Luokahuoneessa opetuksen keskiöön opittavaksi asetettu sisältö mitataan kokein, arvioidaan ja muunnetaan osaamista kuvaavaksi arvosanaksi. Vanhempien uskomukset ja käsitykset siitä, miten kieltä opitaan ja millaista kielisiin liittyvää toimintaa kodeissa arvostetaan, tuetaan ja yhteisesti jaetaan, määrittävät merkittävällä tavalla vieraan kielen oppimiseen liittyvien käytänteiden hyväksyntää. Tarvitaan uutta näkökulmaa sen tarkastelemiseen, kuinka ja missä lapsi oppii vieraita kieliä. Lasta ympäröivän yhteisön ymmärrys ja uskomukset kielten oppimisesta ovat tärkeitä. Ne vaikuttavat siihen, mitä lapset tekevät tietoisesti tai tiedostamattaan oppiakseen. Lapset ovat monilukutaitoisia ja joustavia toimijoita erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä, jotka edellyttävät vieraan kielen käyttöä. Ympäröivän yhteisön ja ympäristön tarjoumien suhde kielen oppimiseen on monisäikeisyydessään haasteellinen ymmärtää (Aro 2010, 2012; Bowen, Lantz-Andersson & Vigmo 2016; Sundqvist 2011; Vigmo & Lanz-Andersson 2014). Tutkimuksessani selvitän, millaisia diskursseja esiintyy, kun eritaustaiset toimijat (lapset, vanhemmat, opettajat ja opettaja-opiskelijat) keskustelevat lasten kielten oppimisesta ja opettamisesta. Kehystän analyysia seuraavilla avainkäsitteillä: neksusanalyysi (Scollon & Scollon 2004), ekologinen lähestyminen opetus- ja oppimisprosessiin (van Lier 2010; Kramsch 2002), välitteiset diskurssit ja lähikehityksen vyöhyke laajasti käsitettynä oppimisen semiosiksena eli merkitysneuvotteluprosessina (mm. Vygotsky 1978; Wertsch 1991; Scollon & Scollon 2004). Käsitteet linkittyvät toisiinsa ja heijastelevat merkitysten rakentamisen sosiaalista ja multimodaalista luonnetta kokonaisuutena.

Tarkastelen oppilaiden, vanhempien ja tulevien kieltenopettajien muuttuvia käsityksiä kielenoppimisesta ja -opetuksesta. Tutkimuksessani näkökulma muutokseen on ekologinen, jolloin kielenoppiminen ja -opetus nähdään monimutkaisena, ajoittain kaoottisena ja vähitellen yhteisöllisen toiminnan ja osallistumisen pohjalta syntyvänä prosessina (Iedema 2001, 2003; Kuure, Molin-Juustila, Keisanen, Riekkö, Iivari & Kinnula 2015; de Saint-Georges 2005; Scollon 2008). Tämän väitöstutkimuksen osa-

tutkimuksissa on hyödynnetty neksusanalyysiä. Neksusanalyysi muistuttaa toiminta-tutkimusta, jolloin tutkija on osa tutkittavaa yhteisöä ja tutkija läsnäolollaan tuottaa muutosta tarkasteltavaan ilmiöön tai toimintaan. Toiminta ymmärretään tilanteisesti rakentuvana kolmen elementin risteymänä, jolloin tarkastelun keskiössä ovat osallistujien henkilöhistoriat, vuorovaikutuksessa esiintyvät osallistujien ja ympäristön keskinäiset suhteet sekä tilanteessa esiin tulevat moninaiset diskurssit. Neksusanalyytinen tutkimus on laajasti kiinnostunut erilaisista ympäristön semioottisista resursseista, jotka ovat sidoksissa tarkasteltavana olevan toiminnan toteutumiseen. Neksusanalyysi on laadullista, luonteeltaan etnografista tutkimusta. Keskeistä on tutkimukseen osallistuvien osallistaminen tutkittavan ilmiön tarkasteluun. Tässä väitöstutkimuksessa neksusanalyysin tutkimusstrategian mukaisesti tutkimuksen tekijä – englannin opettajan ja tutkijan kaksoisroolissa – keräsi moninaista aineistoa pitkällä aikavälillä. Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta eri kokonaisuudesta, jotka on kerätty eri ympäristöistä tutkimustehtävän mukaisesti. Aineisto on monipuolista, ja sitä on runsaasti laadulliseen tutkimukseen.

Tutkimus rakentuu sosio-ekologiselle ymmärrykselle oppimisesta. Lähestymistavalle on luonteenomaista kokonaisvaltainen ja uutta luova ajattelu. Hyödyntämäni ekologinen lähestymistapa oppimiseen on monitieteistä tarkastelua, joka ei ole lineaarista ja eksaktia vaan tavoittelee muutosta (Larsen-Freeman 2002, 2013).

Erityisesti kielen käytön ja kielen oppimisen yhteyden korostaminen haastaa kielen opetuksen pedagogiikkaa muuttamaan. Käsitteet siitä, miten vieraan kielen oppimis- ja opetusprosessin nähdään tapahtuvan, nivoutuvat käytännössä niin huoltajan, oppilaan, opettajan kuin opettajaksi opiskelevan kielenoppimisen historiaan, omaksuttuihin käsitteisiin, käytänteisiin ja uskomuksiin. Muutos on hidasta ja edellyttää monitahoista ja moninäkökulmaista keskustelua opetus-oppimisprosesseista nykyarjessa.

Tutkimuksen multimodaalista aineistoa kerättiin koulusta, kotoa ja yliopiston kieltenopettajien koulutuksesta. Tutkimuksen aineisto sisältää videotallenteita tutkimushaastatteluista koulussa ja kodeissa, oppilaiden aktiviteeteista kieliprojektin aikana ja yliopistolla kieltenopiskelijoiden kieliprojektia koskevista koontikeskusteluista, oppilaiden tekemiä videodokumentaatioita kotiympäristöstä, perheenjäsenten piirroksia ja muistiinpanoja vieraan kielen oppimiseen sidoksissa olevista kodin merkityksellisistä paikoista sekä opiskelijoiden ja oppilaiden kirjoituksia kieliprojektiin liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä. Kieltenopiskelijoiden oppilaille toteuttaman kansainvälisen verkkoprojektin aikana tehtyjen havaintojen pohjalta kaksi 12-vuotiasta suomalaista oppilasta valittiin osatutkimuksiin erityyppisten toimintatapojen edustajiksi.

Väitöskirja koostuu neljästä osajulkaisusta sekä yhteenveto-osasta. Ensimmäinen artikkeli (Koivistoinen 2008) kuvaa tutkimuksen alkuvaihetta ja sitä, kuinka kouluprojektissa tehdyt havainnot kiinnittivät opettajan huomion ja saivat aikaan kiinnostuksen selvittää tarkemmin, mitä oppilaiden vapaa-ajalla perheympäristössä tapahtui. Ensimmäinen osatutkimus suuntasi tutkimusprosessia etenemään neksusanalyysin strategian mukaisesti. Toinen osatutkimus (Koivistoinen 2015) käsittelee kodin multimodaalisia tarjousia, jotka muodostivat lähikehityksen vyöhykkeen perheenjäsenten kielenoppimiselle. Kolmas osatutkimus (Koivistoinen 2016) tarkastelee kotivierailun

aikana kielenopettajan, oppilaan ja tämän vanhempien kesken käytyä merkitysneuvottelua kielenoppimisen muuttuvista käsityksistä. Neljäs osatutkimus (Koivistoinen, Kuure & Tapio 2016) havainnollistaa, kuinka kielenopettajaksi opiskelevat ottivat haltuunsa ekologisen kielenoppimisenäkemyksen, jota he sovelsivat oppilaille suunnittelemassaan ja toteuttamassaan, tämän tutkimuksen lähtökohtana olleessa kieliprojektissa.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa alakoululaiset suhtautuivat pääosin innostuneesti ja motivoituneesti kieliprojektiin ja sen luoman oppimisympäristön mahdollistamaan autenttiseen kielen käyttöön. Myös heidän oppijaidentiteettinsä vahvistui projektin aikana (Koivistoinen 2008). Tulokset vahvistavat muiden vastaavien tutkimuspohjaisten opetuskokeilujen tuloksia siitä, että pedagoginen uudistuminen ei ole niinkään kiinni oppilaista. Toisessa artikkelissa viisihenkisen perheen yhteinen tupatila osoittautui multimodaaliseksi ja dialogiseksi tilaksi, jossa oli nähtävissä oppimista ja kehittymistä tukeva vyotskilainen lähikehityksen vyöhyke (Koivistoinen 2015). Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastellaan oppilaan, hänen vanhempiansa ja opettajansa neuvottelua kielenoppimisesta. Neuvottelussa opettaja kysymyksillään ja huomioillaan pyrkii tekemään oppilaan ja tämän vanhemmat tietoiseksi vapaa-ajan kielikäytänteistä ja niiden yhteydestä kielen oppimiseen. (Koivistoinen 2016.) Neljännessä osatutkimuksessa kielten yliopisto-opiskelijat ja heidän opettajansa suunnittelivat kollaboratiivista toimintaa ja osallistumista tukevan oppimisprojektin ekologista lähestymistapaa seuraten. Neuvottelua koskeva analyysi paljasti, miten kaaosmaisuuksia muuttuu merkitysneuvottelujen edetessä normaalitilaksi ja uudesta lähestymistavasta tulee tuttu ja tavoiteltava (Koivistoinen, Kuure & Tapio 2016).

Väitöskirjan menetelmällinen työkalu, neksusanalyysi, teki näkyväksi kielen oppimiseen liittyvien käytänteiden risteymän sekä kielenoppimisen käytänteisiin sidoksissa olevan multimodaalisen semiosiksen. Risteymän keskiössä tutkimuksen osallistujat, oppilaat, vanhemmat ja kielenopettajaksi opiskelevat, neuvottelivat muuttuvista kielenoppimiseen ja -opetukseen liittyvistä käsityksistään. Tutkimuksen perusteella voi todeta, että neksusanalyysillä voi kartoittaa monimutkaisia tilanteita ja toimintaa ja nimetä erilaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat toiminnan rakentumiseen kyseisissä tilanteissa. Neksusanalyttisen tutkimusprosessin avulla tutkijan on mahdollista tarkastella muutosta useasta eri näkökulmasta samanaikaisesti.

Tutkimuksen tuloksilla on merkitystä kielenoppimisen ja -opetuksen sekä kieltenopettajien koulutuksen kehittämiseksi. Käsitykset siitä, miten oppiminen ja opetus tapahtuvat, nivoutuvat käytännössä eri toimijoiden henkilöhistoriaan. Muutos on hidas ja edellyttää erilaisia merkitysneuvotteluita ja osallistavaa dialogia, jossa kielenopettajilla ja opettajankouluttajilla on keskeinen rooli. Tutkimuksessa esitellään kielenoppimisen tutkimukseen soveltuva lähestymistapa, joka tuottaa uuden näkökulman kielten opetuksen kehittämiseen pitkällä aikavälillä. Tutkimuksen tuloksena näkyväksi tehty ymmärrys kielenoppimiseen liittyvästä muutoksesta voi vaikuttaa välillisesti valtakunnallisiin linjauksiin, opetussuunnitelmaan ja opettajankoulutukseen. Väitöstutkimuksen tutkimusstrategia – neksusanalyysi – osoittautui toimivaksi tarkasteltaessa oppilaan arkiympäristön vieraan kielen oppimiselle tarjoamia mahdollisuuksia. Väitöstutkimukseni tarttuu kielikoulutuksen moninäkökulmaisuuksiin ja muu-

toksen ymmärtämiseen tilanteessa, jossa kielten merkitys on globalisaation, monikielisyyden ja kulttuurisen monimuotoisuuden myötä vahvistunut mutta jossa samaan aikaan kiinnostus eri kielten opiskeluun perusopetuksessa on kansallisesti merkittävästi vähentynyt. Tämä asettaa haasteita niin koulujen kielipedagogiikalle, opettajan-koulutukselle sekä koulun ja kodin väliselle yhteistyölle kuin kielikoulutuspolitiikan keinovalikoimalle.

Lähteet

- ARO, MARI 2010: Oppikirjasta ulkomaille. Alakouluikäisten oppilaiden käsityksiä englannin oppimisesta. [Abroad from the textbook. Lower secondary school pupils' beliefs about the learning of English]. – *Yours Truly* 17 s. 19–20.
- 2012: Effects of authority. Voicescapes in children's beliefs about the learning of English. – *International Journal of Applied Linguistics* 22 s. 331–346.
- BOWEN, RHONWEN – LANTZ-ANDERSSON, ANNIKA – VIGMO, SYLVI 2016: Fluctuating linguistic repertoires. Upper secondary students' blogging as part of learning English as a second language. – *Digital Culture and Education* 8 s. 57–76.
- IEDEMA, RICK 2001: Resemiotization. – *Semiotica* 137 s. 23–39.
- 2003: Multimodality, resemiotization. Extending the analysis of discourse as multi-semiotic practice. – *Visual Communication* 2 s. 29–57.
- KOIVISTOINEN, HILKKA 2008: Computer-mediated English language learning 'in a Beehive'. – Mikel Garant, Irmeli Helin & Hilikka Yli-Jokipii (toim.), *Kieli ja globalisaatio. Language and globalisation. AFinLA Yearbook 2008* s. 235–254. Jyväskylä: Centre for Applied Language Studies.
- 2015: Crossing geographies of language learning. The case of 'a successful pupil'. – *Classroom Discourse* 6 s. 20–32.
- 2016: Negotiating understandings of language learning with Elli and her parents in their home. – *Apples. Journal of Applied Language Studies* 10 s. 29–44.
- KOIVISTOINEN, HILKKA – KUURE, LEENA – TAPIO, ELINA 2016: Appropriating a new language learning approach. Processes of resemiotisation. – *Apples. Journal of Applied Language Studies* 10 s. 105–117.
- KRAMSCH, CLAIRE (toim.) 2002: *Language acquisition and language socialization. Ecological perspectives*. London: Continuum.
- KUURE, LEENA – MOLIN-JUUSTILA, TONJA – KEISANEN, TIINA – RIEKKI, MARITTA – IIVARI, NETTA – KINNULA, MARIANNE 2015: Switching perspectives. From a language teacher to a designer of language learning with new technologies. – *Computer Assisted Language Learning* 29 s. 925–941. doi:10.1080/09588221.2015.1068815.
- LARSEN-FREEMAN, DIANE 2002: Language acquisition and language use from chaos/complexity theory perspective. – Claire Kramsch (toim.), *Language acquisition and language socialization. Ecological perspectives* s. 33–46. London: Continuum.
- 2013: Chaos/complexity theory for second language acquisition. – Carol A. Chapelle (toim.), *The encyclopedia of Applied Linguistics* s. 1–8. Malden: Wiley-Blackwell. doi: 10.1002/9781405198431.
- LIER, LEO VAN 2004: The semiotics and ecology of language learning. Perception, voice, identity and democracy. – *Utbildning & Demokrati* 13 s. 79–103.

- 2010: The ecology of language learning. Practice to theory, theory to practice. – *Procedia Social and Behavioral Sciences* 3 s. 2–6. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.005>.
- SCOLLON, RON – SCOLLON, SUZIE WONG 2004: *Nexus analysis. Discourse and the emerging internet*. London: Routledge.
- 2008: Discourse itineraries. Nine processes of resemiotization. – Vijay Kumar Bhatia, John Flowerdew & Rodney H. Jones (toim.), *Advances in Discourse Studies* s. 233–244. London: Routledge.
- VYGOTSKY, LEV SEMJONOVITŠ 1978: *Mind in society. The development of higher psychological processes*. Toimittaneet Michael Cole, Vera John-Steiner, Sylvia Schribner & Ellen Souberman. Cambridge: Harvard University Press.
- WERTSCH, JAMES V. 1991: *Voices of the mind. A sociocultural approach to mediated action*. Cambridge: Harvard University Press.

Hilkka Koivistoinen: *Changing understandings of language learning and teaching. The perspectives of pupils, parents and future language teachers*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 147. Oulu: Oulun yliopisto 2016. Väitöskirjan yhteenveto-osa on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526214122>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@uef.fi